

PROBLÉM ABSTRAKCIE V POJATÍ TRADIČNEJ LOGIKY

MIROSLAV KUSÝ

1. V tradičnej logike (pod ktorou rozumiem aristotelovskú klasifikačnú logiku) sa termín „abstrakcia“ používa vo viacerých významoch, z ktorých najbežnejšie sú:

a) Abstrakcia ako taký druh pojmov, ktoré označujú niečo iného ako triedy (alebo triedy tried) konkrétnych predmetov zmyslového názoru. V tomto zmysle sa napr. hovorí o abstrakcii hodnoty, zákona, rôznych vzťahov a pod.

b) Abstrakcia ako metóda myšlienkového postupu, vychádzajúceho z empirických daností a uskutočňujúceho ich racionálnu rekonštrukciu v pojme, t. j. ako teória procesu tvorenia pojmov (určitého druhu, vyhovujúcich danému klasifikačnému systému). Tento zmysel má tzv. metóda alebo teória abstrakcie (napr. lockovská).

c) Abstrakcia ako jeden z logických prostriedkov pojmotvorného procesu, pomocou ktorého vydeľujeme tzv. podstatné znaky skúmaného objektu. Toto chápanie môžeme na rozdiel od b) nazvať abstrakciou v užšom slova zmysle.

Rozdiel týchto základných významov je teda v tom, že sa pod abstrakciou rozumie alebo konečný výsledok určitého pojmotvorného procesu, t. j. zvláštny druh pojmov a), alebo sám pojmotvorný proces ako celok b), alebo nakoniec časť, jedna stránka tohto procesu c).

2. Podrobný rozbor prvého prípadu je mimo rámca tejto state. Tu nám postačí iba stručné konštatovanie, že takéto chápanie abstrakcie je vo svojej tradičnej interpretácii poznamenané aristotelovskou klasifikačnou logikou s jej delením pojmov na tzv. pojmy konkrétne a pojmy abstraktné (pojmy kategórie substancie a kategórie kvality — ak na náš problém aplikujeme interpretáciu s. Filkorna v *Predheglovskej logike*). Hoci však tieto abstrakcie patria podľa svojej vonkajšej charakteristiky medzi pojmy kvalitatívne (pretože sú vydeľením určitej vlastnosti z celku skúmaného objektu), prekračuje ich vnútorná povaha hranice takéhoto zaradenia. V klasifikačnom systéme majú kvalitatívne pojmy označovať jednoduché vlastnosti (alebo musia byť na ne principiálne rozložiteľné), a preto nie sú samy štrukturálne alebo sú štrukturálne iba extenzívne — ako suma jednoduchých vlastností. Z toho potom vyplýva ich výlučne predikatívny (dokonca iba atributívny) charakter. Abstrakcie však — ktoré vo svojej najprostejšej podobe predstavujú spodstatnenie kvalitatívneho pojmu (napr. „biely“ ako kvalitatívny pojem, z toho „bielosť“ ako abstrakcia) — môžu byť subjektom výpovede, pretože sú vnútorne štrukturálne. To znamená, že nie sú jednoduchým prvkom klasifikačného systému, jeho *jednotkou*, ktorý charakter majú mať kvalitatívne pojmy — ako pojmy ďalej nerozložiteľné v danom systéme — ale naopak, sú *jednotou* určení, ktorá im práve umožňuje plniť funkciu subjektu výpovede. Ak je súd klasifikačnej logiky rozložením substanciálneho pojmu na sub-

jekt a predikát, je potom štrukturálnosť subjektu nevyhnutnou podmienkou klasifikačného výroku. Z toho, pravda, vyplýva, že subjekt je vždy pojmom substanciálnym, čo, pravda, v prípade abstrakcií neplatí. Tieto nie sú pojmami substanciálnymi, pretože ich determináciou sa nedostaneme ku konkrétnemu individuu, k „veci“ zmyslového názoru, ako aj preto, že sa nedajú zaradiť do klasifikačnej hierarchie substanciálnych pojmov.

Z toho vidieť, že tieto tzv. abstrakcie neodpovedajú žiadnej kategórii pojmov klasifikačnej logiky. Avšak v inom (napr. vzťahovom) systéme principium divisionis pojmov nie je v znaku abstraktnosti, a preto sám termín „abstrakcia“ stráca svoj pôvodný význam ako predstaviteľ určitého druhu pojmov, odlišného od tzv. pojmov „konkrétnych“ a vytvoreného substancIALIZÁCIU „abstraktného“ pojmu.

Teda tzv. abstrakcie sú v tomto zmysle nesystémovou súčasťou klasifikačnej logiky, t. j. majú význam iba v tomto systéme, pritom však do neho nepatria, pretože sú jeho rozporom. Tento neprípustný rozpor klasifikačného systému je dôsledkom jeho zabsolutnenia, dôsledkom univerzálnosti a výlučnosti jeho obmedzených prostriedkov a jednostranného prístupu.

3. Našou úlohou bude teraz preskúmať klasifikačnú interpretáciu funkcie abstrakcie v pojmotvornom procese, t. j. tak, ako bola určená v jej význame b) a c), ktoré v podstate tvoria jeden problém. Východiskom tzv. teórie abstrakcie je definícia abstrakcie ako vydelenia podstatných znakov skúmaného objektu v procese tvorenia jeho pojmu. Pretože pojem je však práve vyjadrením týchto podstatných znakov, stotožňuje táto teória pojmotvorný proces s procesom abstrakcie. V užšom slova zmysle c) sa abstrakcia priradzuje ku generalizácii, analýze a syntéze, uvádzaných pod spoločným názvom logické prostriedky tvorenia pojmu. Z toho vyplýva, že by teória abstrakcie takéto rozlíšenie jednotlivých logických prostriedkov zavrhovala; pripisuje však abstrakcii zvláštnu, dominantnú úlohu v pojmotvornom procese. V oboch prípadoch sa teda abstrakcia považuje za špecifický nástroj ľudského myslenia, slúžiaci na vymedzenie obsahu vytváraných pojmov, a rozdiely sú iba v ocenení jeho úlohy.

4. Vyjdeme z uvedenej bežnej definície abstrakcie. Vyplýva z nej potreba objasnenia nasledovných otázok: Ak ide v abstrakcii o vydelenie tzv. podstatných znakov predmetu skúmania, čo treba rozumieť jednak pod týmto predmetom skúmania a jednak pod jeho podstatnými znakmi? Ak je ďalej abstrakcia nástrojom myslenia v procese tvorenia pojmu, čo treba rozumieť pod pojmom a jeho obsahom, ktorý je výsledkom tohto procesu? Aký je vzájomný vzťah medzi predmetom skúmania ako východiskom abstrakcie a pojmom ako jej zavŕšením, medzi podstatnými znakmi tohto predmetu a znakmi (obsahom) pojmu? Od toho, aké je vysvetlenie týchto všeobecných otázok, závisí vlastné riešenie špecifického problému abstrakcie — jej funkcie v pojmotvornom procese a jej vzťahu k ostatným logickým prostriedkom.

5. Riešenie tohto komplexu otázok pojmotvorného procesu bolo vo svojej tradičnej podobe rozpracované z pozícií klasifikačnej logiky. Za jeho predstaviteľa sa považuje lockovská (senzualistická) teória abstrakcie, ktorá je sama iba rozvinutím aristotelovskej „metodickej abstrakcie“ a opäť v rôznych modifikáciách vystupuje aj v súčasných učebniciach tradičnej logiky.

Skôr než preskúmame ich spoločný základ, uvedieme si stručnú charakteristiku týchto jednotlivých teórií.

6. Aristotelovská tzv. metodická abstrakcia — epagoge — spočívala v tom, že porovnávaním podobných vecí poznávame ich spoločné vlastnosti, ktoré vo svojom súhrne charakterizujú daný druh. Na základe podobnosti teda vydeľujeme toto spo-

ločné skúmanej triedy predmetov a dostávame sa tak k vymedzeniu jej pojmu — „... opakováním jednotlivého sa stáva zrejším všeobecné“ (II. Anal. I/31). Tento proces však u Aristotela neznamená skutočné tvorenie pojmu v jeho celku; je to skôr iba determinácia v klasifikačnom systéme už daných substanciálnych pojmov, ktoré však samy nevznikajú takýmto postupom, pretože „... prostredníctvom zmyslového vnímania nemožno poznať všeobecné“ (tamže). Pomocou abstrakcie teda vydeľujeme podobné zmyslovo postihnuteľné vlastnosti (II. Anal. I/18) a získavame tak špecifickú diferenciu potenciálne už daného substanciálneho pojmu — je to vlastne akt priradenia určitých pojmov kategórie kvality k určitému pojmu kategórie substancie. Ani samy kvalitatívne pojmy nevznikajú v tomto procese abstrakcie, iba sa v ňom používajú ako už hotové učenia vlastností vecí.

Funkciou aristotelovskej abstrakcie je teda najprv v procese zmyslového vnímania priradiť kvalitatívne pojmy spoločným vlastnostiam skúmanej triedy predmetov a potom pomocou týchto pojmov vymedziť klasifikačné zaradenie daného substanciálneho pojmu, t. j. určiť ním jeho špecifickú diferenciu (obsah a rozsah). Abstrakcia je tu prostá univerzálna schéma logického postupu od zmyslového k racionálnemu, od sumy podobných vnemov ku klasifikačnému pojmu.

7. V tejto aristotelovskej interpretácii pojmotvorného procesu zostalo mnoho otvorených otázok, o ktorých rozriešenie sa pokúsila teória abstrakcie vypracovaná Lockom. Ich východiská sú rovnaké: u Locka hľadáme v procese abstrakcie spoločné znaky pre určitú triedu skúmaných predmetov, čo je úloha, ktorú dával abstrakcii už Aristoteles. Locke rozpracováva metódu takéhoto hľadania: analyzujeme zvlášť každý predmet tejto triedy (alebo aspoň niektoré z nich) na jeho vlastnosti; porovnaním výsledkov týchto jednotlivých analýz dostaneme určitú skupinu vlastností, ktoré sú všetkým predmetom tejto triedy spoločné — sú to práve tzv. podstatné vlastnosti týchto predmetov — a ich zlúčením vytvárame pojem danej triedy. Locke teda zavrhuje možnosť jestvovania tohto pojmu už pred procesom abstrakcie, v ktorom by bol — ako u Aristotela — iba klasifikačne determinovaný (*nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu*), a proklamuje tak prísne senzualistickú teóriu pojmotvorného procesu.

8. Po bližšom preskúmaní sa však ukáže, že sa tejto proklamácii nedá veriť na slovo. Pokúsme sa postupovať podľa tejto metódy napr. pri tvorení pojmu určitého druhu živočíchov. Pretože je to typicky klasifikačný prípad, môže mať jej použitie ľahký priebeh: analyzujeme niekoľkých predstaviteľov tohto druhu a nachádzame ich spoločné vlastnosti. Uplatnili sme dôsledný empirizmus v procese tvorenia nášho pojmu? Na prvý pohľad sa zdá, že áno. Položme si však otázku: Kde je záruka toho, že sme robili analýzu práve u predstaviteľov tej triedy, ktorej pojem chceme vytvoriť? Táto záruka je v predpoklade predchádzajúceho poznania tejto triedy, teda v tom, že vychádzame z jej pojmu („idey“) ako daného či už predchádzajúcou skúsenosťou alebo „intuíciou“ a pod. Pretože v opačnom prípade by sme nemali meradlo pre výber týchto predstaviteľov a tak by nám chýbala záruka, že výsledok našej analýzy je práve pojem daného druhu. Tak by sa nám mohlo stať, že by sme analyzovali predstaviteľov rôznych druhov (prípadne i rodov), a pojem, vytvorený v tomto procese, by síce obsahoval ich spoločné vlastnosti, tieto by však nemuseli byť podstatné pre žiadnu triedu analyzovaných javov. V klasifikačnom systéme sú zároveň podstatné spoločné vlastnosti iba tých predmetov, ktoré tvoria triedu tohto systému, s vyhradeným miestom v klasifikačnom rebríčku. Aristoteles sa teda u Locka „prekonáva“ tým, že sa výsledok procesu abstrakcie dáva už do jeho východiska, čistý empirizmus sa zachraňuje apriorizmom. Ak sme schopní dopredu určiť spoločnú

triedu určitých predmetov, môžeme pri tvorení jej pojmu použiť Lockovu teóriu abstrakcie; avšak práve toto „ak“ nás odkazuje do hraníc aristotelovskej metodologickej abstrakcie s predom danými klasifikačnými pojmami. Lockov prínos je teda iba v rozpracovaní metódy tohto postupu.

9. J. St. Mill výstižne charakterizuje túto lockovskú abstrakciu ako popis, ktorý nejde za spojenie známych faktov s všeobecnou charakteristikou (*Systém logiky*, III. kn., hl. II.). Na túto úlohu sa obmedzujú aj tzv. teórie logických prostriedkov v súčasných učebniciach tradičnej logiky, ktoré v podstate preberajú Lockovu teóriu a iba podrobnejšie rozpracovávajú fázy tohto procesu. M. S. Strogovič (*Logika*, Bratislava 1951, 70) to napr. vyjadruje takto: „Prostredníctvom analýzy rozoznávame v podobných predmetoch jednotlivé znaky a prostredníctvom abstrakcie oddeľujeme znaky podstatné, odmyšľajúc si znaky nepodstatné. Prostredníctvom syntézy spájame podstatné znaky a prostredníctvom zovšeobecnenia rozširujeme nadobudnutý komplex podstatných znakov na všetky predmety daného druhu.“ Túto interpretáciu preberá napr. i Kondakov (*Logika*, Moskva 1954), Vinogradov-Kuzmin (*Logika*, Bratislava 1952) a iní. Toto chápanie funkcie logických prostriedkov včítane abstrakcie neodstraňuje úskalie lockovského apriorizmu, na ktorom stroskotáva zdanlivo čiste empirický postup teórie logických prostriedkov. A rovnako aj tu zostáva naďalej otvorená otázka problému prechodu od zmyslového k racionálnemu. Pretože uvedená schéma logických prostriedkov predpokladá svoj výsledok ako daný vo východisku, jeho použitie nie je vlastne proces tohto prechodu — pôsobí až tam, kde je tento prechod už uskutočnený; sama abstrakcia má tu čiste mechanickú funkciu extenzívneho vydelenia spoločného na základe простého opakovania určitých znakov a toto spoločné je v klasifikačnom kontexte zároveň podstatné — čiže touto abstrakciou vytvárame pojem danej triedy aktom konštatovania jej špecifickej diferencie.

10. Ak sa však senzualistický ráz lockovskej teórie preženie ad absurdum, dostaneme sa k úplnému odmietnutiu abstrakcie ako zvláštného logického prostriedku a zostane nám iba prostá analytická činnosť zmyslových orgánov. Takémuto anulovaniu funkcie abstrakcie sa rovná názor dr. Frant. Krejčího, ktorý abstrakciu charakterizuje nasledovne (*Logika III*, Praha 1913, 19): „Niekoľko vnemov, predstav alebo pojmov *porovnávame* a ak nájdeme *analyzujúc*, že sú si podobné, *určíme* znaky spoločné, *zhrnieme* (kombinujeme) v jednotu a *označíme* slovom.“ Abstrakcia tu vystupuje ako prostá kombinácia porovnania, analýzy a syntézy. Tento názor preberá M. Machovec (*Logika*, Rovnosť 1952) s tou nuansou, že ak je výsledkom tejto kombinácie viacej znakov, nazýva ju generalizáciou, ak jeden znak — abstrakciou: a) Ak porovnanie, analýzu a syntézu „... kombinujeme určitým zvláštnym pevným spôsobom, vznikajú ďalšie myšlienkové operácie. Keď napríklad spolu porovnávame veľmi mnoho javov a zistíme analýzou, že celá určitá skupina má podstatné znaky zhodné, že teda všetky tieto predmety sú príbuzné, že tvoria jednu veľkú triedu predmetov, môžeme tieto predmety zhrnúť pod jeden tzv. všeobecný pojem. Tento postup nazývame zovšeobecnením čiže generalizáciou“ (str. 34). b) „Iná kombinácia porovnania, analýzy a syntézy vznikne vtedy, keď porovnávame veľmi mnoho predmetov a zistíme, že celá určitá skupina má niektorý znak spoločný, ale teraz nezhrnieme pod nový pojem celú túto skupinu javov alebo predmetov, ale práve iba onen z konkrétnej súvislosti vytrhnutý znak, ktorý sa v skutočnosti nikdy nemôže vyskytovať samostatne. Tento myšlienkový pochod nazývame abstrakciou (abstrahovaním)“ (str. 35).

Rozlišovanie týchto dvoch prípadov je však bezvýznamné, keď a) spresníme v tom zmysle, že pojem nezahrňuje vo svojom obsahu predmety, ale iba z nich

v pojmotvornom procese vyabstrahované znaky. Potom je táto tzv. generalizácia iba sčítaním niekoľkých abstrakcií, sú to teda iba dva spôsoby kombinovania týchže elementárnych postupov. Abstrakcia takto v procese tvorenia pojmu neprináša nič nového — prinajlepšom iba proste usporadúva ten materiál, ktorý sme získali ostatnými logickými prostriedkami zo zmyslového vnímania, a stráca už i tak chudobný pôvodný lockovský význam aktívnej špecifickej činnosti ľudského rozumu.

11. Uvedieme si teraz spoločné východisko uvedených interpretácií úlohy abstrakcie v pojmotvornom procese. Nachádzame ho v klasifikačnom systéme aristotelovskej logiky. Pojmy, vlastné tomuto systému, sú dvojakého druhu: a) pojmy substanciálne (konkrétne), ktoré vystupujú ako klasifikačná jednotka, prvok systému. Schematicky môžeme ich úlohu vyjadriť eulerovskými kruhmi, predstavujúcimi klasifikačný vzťah medzi týmito pojmami. b) Pojmy kvalitatívne (abstraktné), ktoré nevystupujú nikdy samostatne, ale iba ako atribúty predošlých (kvalitatívny pojem nie je v súde predikátom nikdy sám osebe, ale iba ako atribút či už vysloveného alebo zamĺčaného pojmu substanciálneho). Ich úlohou je determinovať substanciálne pojmy tak, aby tvoriac ich diferenčnú špecifiku, určovali hranice medzi nimi v klasifikačnej hierarchii.

Tento charakter oboch druhov pojmov sa prejavuje vo výroku. Jediným druhom jednoduchého výroku, ktorý klasifikačná logika pripúšťa, je súd typu subjekt — kopula — predikát. Kopula tu predstavuje vzťah „byť obsiahnutý v“ (porovnaj V. Filkorn, *Predheglovská logika*, Bratislava 1954, kap. II.), ktorý sa v prípade vzájomnej reciprocity (klasická definícia) stáva vzťahom extenzívnej rovnosti. V oboch týchto vzťahoch môžu vystupovať len pojmy substanciálne; kvalitatívne pojmy sú iba ich atribútmi — či už na strane subjektu alebo predikátu. Substanciálne pojmy sa pritom môžu v súdoch vyskytovať bez ďalších vonkajších kvalitatívnych určení (napr. „človek je živočích“), čo, pravda, naopak neplatí (napr. „tráva je zelená“ — mlčky sa predpokladá substanciálny pojem „rastlina“).

12. Podľa toho tiež vidieť, čo je v pojmotvornom procese predmet skúmania z hľadiska klasifikačnej logiky. Sú to jednotlivé, navzájom izolované „veci“ zmyslového názoru so svojimi vonkajšími vlastnosťami. Jediný druh vzťahu medzi nimi, ktorý sa tu berie do úvahy, je vzťah podobnosti, spočívajúci na zhode týchto vecí v určitých vlastnostiach. Túto zhodu poznávame prostredníctvom analýzy indivíduí na ich jednotlivé vlastnosti (pojem vlastnosť sa tu používa v širokom zmysle slova — ako každé určenie „nachádzajúce sa na“ danom predmete skúmania), čo prebieha na základe činnosti a diferencovanosti našich zmyslových orgánov. Výsledkom týchto jednotlivých analýz sú sumy rozličných vlastností, z ktorých vydeľujeme vlastnosti spoločné všetkým skúmaným predmetom daného druhu a neberieme do úvahy tie, v ktorých sa líšia. Tie prvé tvoria skupinu tzv. podstatných vlastností daných jednotlivín, ostatné ich vlastnosti nazývame nepodstatnými alebo náhodnými. Aby však spoločné vlastnosti určitých predmetov boli zároveň podstatnými, musia tieto predmety vyhovovať určitej podmienke: musia totiž patriť do tejže triedy vecí (pretože spoločné vlastnosti predstaviteľov dvoch tried — napr. určitý strom a určitý živočích nemusia byť ešte preto podstatnými pre žiadnu z nich). Druhou obmedzujúcou podmienkou je to, že tieto podstatné znaky musia byť vo svojom komplexe špecifické iba pre predmety danej triedy, pretože práve v nich sa rôzne triedy navzájom líšia (Strogovič, c. d., 91).

13. Z predchádzajúcich dvoch odstavcov vyplýva aj vzťah klasifikačných pojmov k takto chápaným predmetom skúmania, k veciam zmyslového názoru.

Kvalitatívne pojmy sú prostým označením jednotlivých vonkajších vlastností

týchto vecí, odpovedajú izolovaným jednoduchým počítom získaným analýzou vnemov a predstáv. Ich všeobecný charakter spočíva na tom predpoklade zmyslového poznania, že rovnakým vlastnostiam odpovedajú rovnaké pocity a že ich preto môžeme označovať jedným kvalitatívnym pojmom.

Pojmy substanciálne zastupujú triedy uvedených predmetov zmyslového názoru. To znamená, že do ich obsahu vstupujú tie kvalitatívne pojmy, ktoré označujú podstatné vlastnosti daných predmetov. Pretože práve nimi sa triedy navzájom líšia, môžeme túto časť obsahu substanciálnych pojmov nazvať ich špecifickou diferenciou.

Klasifikačný princíp by však nebol uskutočniteľný, keby substanciálne pojmy znamenali iba простú skratku pre určitú sumu pojmov kvalitatívnych. V takom prípade by sme mali iba rôznosť elementárnych tried, chýbal by nám však medzi nimi jednotiaci prvok, na ktorom práve klasifikácia spočíva. Tento jednotiaci prvok je v samom ontologickom pojme substancie, modifikovanom pre potreby klasifikačnej logiky. Substancia tu predstavuje najvyšší rod, ktorý v príslušne determinovanej podobe tvorí spolu so špecifickou diferenciou obsah každého mu podriadeného substanciálneho pojmu. Pritom je rozhodujúcim faktorom tohto obsahu, pretože iba ona — ako najbližší rod — určuje miesto daného pojmu v klasifikačnej hierarchii. Špecifická diferencia iba vydeľuje tento pojem spomedzi ostatných pojmov na tomže mieste (v tejže rovine) klasifikačného systému. Takýmto spôsobom sa uskutočňuje škála substanciálnych pojmov od najnižšieho druhu po najvyšší rod. Najnižší druh ako trieda jednotlivín, „konkrétnych“ vecí je tu zastúpený substanciálnym pojmom „prvého rádu“ (alebo — v aristotelovskom zmysle — až druhého rádu, pretože „prvými substanciami“ sú samy veci). Najbližšiu vyššiu triedu takýchto tried reprezentuje substanciálny pojem „druhého rádu“ a tak nasledujú pojmy stále vyššieho stupňa všeobecnosti, až sa dostávame k najvyššiemu rodu, ktorým je sama kategória substancie. Táto už nemá žiadnu špecifickú diferenciu, pretože v jej obsahu už niet kvalitatívnych pojmov označujúcich určité vlastnosti. Predstavuje teda čistého nositeľa vlastností, ktorý je negáciou akéhokoľvek kvalitatívneho určenia. Táto substancia je východisko a dovŕšenie, jednotiaci princíp tradičného klasifikačného systému. V tomto systéme, pravda, nikdy nevystupuje v zabsolutizovanej podobe čistého nositeľa vlastností. Predstavuje v ňom iba filozofický predpoklad každého substanciálneho pojmu, ktorý sám opäť znamená len rôzny stupeň skonkretizovania substancie ako takej. Čím je tento pojem konkrétnejší, t. j. čím je na nižšom stupni všeobecnosti (najbližší druh), tým je vzdialenejší čistému pojmu substancie. A naopak, zvyšovaním stupňa všeobecnosti, „oslobodzovaním“ pojmu od jednotlivých kvalitatívnych určení (až po najvyšší rod) sa k tejto substancii stále viac približujeme. Každý pojem vyššieho stupňa je však plne obsiahnutý v pojme nižšieho stupňa, a preto je substancia rovnako zahrnutá tak v najvyššom rode, ako aj v najbližšom druhu. Rozdiel medzi nimi je iba v stupni kvalitatívneho určenia tejto čistej substancie.

14. Úlohu abstrakcie pri tvorení týchto klasifikačných pojmov môžeme teda určiť nasledovne:

Ak vyjdeme z definície abstrakcie v tradičnej logike a z jej klasifikačných predpokladov, môžeme konštatovať, že v tomto predpokladanom, čiste empirickom procese abstrakcie sa netvorí ani pojmy kategórie substancie, ani pojmy kategórie kvality. Oboje musia byť už dané, aby vôbec mohol prebehnúť proces abstrakcie, t. j. vydelenia podstatných znakov. To vyplýva z toho, že pojem danej triedy (bez ohľadu na to, či už je označený zvláštnym slovom alebo nie) musí byť východiskom

analýzy jej predstaviteľov, ak vychádzame z uvedených empirických senzualistických zásad.

Úloha abstrakcie sa pri takomto chápaní redukuje na:

- a) prosté priradenie kvalitatívnych pojmov jednotlivým vlastnostiam predmetov v procese analýzy ich zmyslového vnímania;
- b) vydelenie tých kvalitatívnych pojmov, ktoré označujú spoločné vlastnosti predmetov danej triedy a sú vo svojom komplexe špecifické iba pre ňu;
- c) priradenie tohto komplexu kvalitatívnych pojmov danému pojmu substančiálnemu a tým vytvorenie jeho špecifickej diferencie;
- d) umiestnenie tohto pojmu na základe vymedzenia jeho obsahu (t. j. najbližšieho rodu a druhového rozdielu) v klasifikačnej hierarchii.

15. Problém úlohy abstrakcie v pojmotvornom procese je nový spôsob riešeny v logických systémoch poaristotelovských (alebo lepšie povedané, tieto systémy implikujú takéto nové riešenie). Tieto sa neobmedzujú na klasifikačný rámec tradičnej logiky; klasifikačný princíp v nich tvorí iba jeden z aspektov vedeckého usporadúvania poznania objektívnej skutočnosti. Z toho potom vyplýva aj odlišné chápanie našej problematiky: či už v objekte pojmového vyjadrenia a teda aj v samom pojme alebo vo vlastnom pojmotvornom procese a teda i úlohy abstrakcie v ňom. Na novom pojatí týchto otázok má veľkú zásluhu práve tento mohutný rozvoj poaristotelovskej logiky, ktorá vo svojich systémoch rozpracovala ďalšie kategórie a vychádzala v nich z iných, širších a rozmanitejších vzťahov než klasifikačná logika. Analýza pojmotvorného procesu a teda aj funkcie abstrakcie z hľadiska týchto poklasifikačných logických systémov (až po systém logiky dialektickej) prekračuje však už rámec úlohy, o ktorej riešenie sme sa pokúsili v tejto stati.